

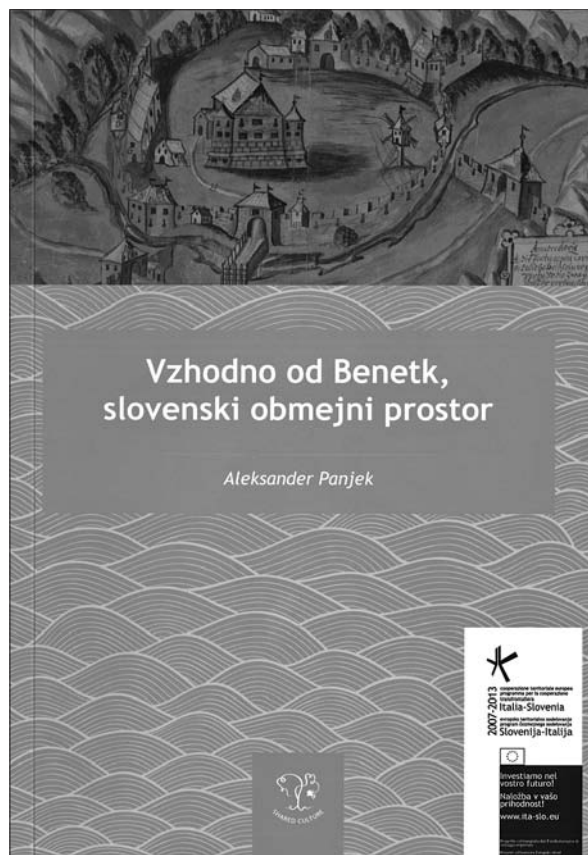
Ocene in poročila

Aleksander Panjek: Vzhodno od Benetk, slovenski obmejni prostor: gospodarstvo, družba, prebivalstvo in naravni viri v zgodnjem novem veku. Koper, Univerzitetna založba Annales, 2015, 146 strani.

V monografiji Aleksandra Panjeka *Vzhodno od Benetk, slovenski obmejni prostor* so zbrani prispevki, ki vsebinsko zajemajo tematike s področja ekonomske, socialne, demografske in okoljske zgodovine Posočja in Goriške grofije v novem veku. Skupni imenovalec vseh prispevkov, ki v knjigi tvorijo posamezna poglavja, je vpetost zahodnih slovenskih dežel v obmejno stvarnost in čezmejne povezave. Čeprav meja ne nastopa kot vidni akter, je vseskozi prisotna kot dejavnik, ki je vplival na dogodke v tem prostoru v novem veku; Goriško grofijo in Posočje je pomaknila pod novo, habsburško vladavino, ju izpostavila številnim bojem in vojaškim posegom za ozemlje in oblast, posegla v lastniške odnose nad obmejnimi zemljišči, omogočila živahne trgovske izmenjave in spodbudila migracije med dvema različnima »državama«, s čimer je vplivala tudi na demografsko sestavo prebivalstva. Obravnava teh sprememb in dogajanj je v monografiji podprta z izvirnimi interpretacijami in analizami, ki bodisi dopolnjujejo že znana dejstva bodisi odpirajo nova spoznanja o zgodovini obravnavanega območja. Prispevki so rezultat avtorjevih raziskav in objav v zadnjih letih v italijanskem jeziku. Zaradi vsebine in območja, ki ga obravnavajo, se jih je avtor odločil pregledati, dopolniti in objaviti v slovenskem jeziku ter tako olajšati slovenskemu bralcu njihovo dostopnost. Dopolnjeni prispevki v italijanščini so izšli v knjigi z naslovom *A oriente di Venezia, le terre di frontiera slovene: economia, società, popolazione e risorse naturali in età moderna* (2015).

Prvo poglavje v monografiji z naslovom *Tolminski konzorti. Zveza družin s čezmejnimi interesi (1379–1623)* obravnava do sedaj v slovenskem zgodovino-pisju slabše poznano delovanje čedajskih družin na tolminskem območju pred priključitvijo Habsburški monarhiji v 16. stoletju in po njej. Prispevek skozi časovni lok ponazarja prelomne trenutke vzpona in padca čedajskih konzortov, s poudarkom na upravni in zemljiški reorganizaciji po prehodu pod habsburško ozemlje. Začetek te časovnice predstavlja leto 1379, ko skupina čedajskih meščanov dobi v upravo tolminski grad in gastaldijo in jo obdrži tudi po

priključitvi oglejskega ozemlja Beneški republiki leta 1420. Drugo pomembno prelomnico predstavlja priključitev Tolminske k habsburškim deželam (1521), ki ji je sledil čas neprilagodljivega vključevanja konzortov v novi institucionalni sistem, negotovih in počasnih uveljavitev habsburške oblasti na priključenem ozemlju ter nedorečenih vprašanj glede meja in posestnih pravic, ki so pogosto vodili v spore in spopade. Kljub temu so se tolminski konzorti do srede 16. stoletja uspeli vključiti med goriško plemstvo in obdržati nekatere regalne in jurisdikcijske pravice. Kmalu je habsburška politika pričela z omejevanjem pristojnosti konzortov v tolminskem glavarstvu. Zadnja ključna prelomnica se je zgodila leta 1607, ko sta bili gospostvo in glavarstvo prvič skupno zastavljeni družini Dornberg, leta 1623 pa tej družini tudi prodani. S tem se je zaključila večstoletna zgodba o tolminskih konzortih, ki so preživeli tri družbene in politične sisteme – oglejskega, beneškega in habsburškega.

V drugem poglavju *Goriške duše. Prebivalstvo in gospodarstvo na prehodu iz krize v rast (1499–1566)* se

avtor najprej posveti analizi popisa prebivalstva iz leta 1566 za mesto Gorica, goriško podeželje in Krmin. V obravnavanem popisu je prebivalstvo razvrščeno po spolu, starostnih skupinah ter družbenih slojih. Avtor podatke za mesto Gorica najprej na kratko primerja z drugimi bližnjimi primorskimi in furlanskimi mesti. Temu sledita analiza demografske strukture po spolu in številu ter analiza socialnih vidikov demografske strukture v mestu in na podeželju, pri čemer obravnava deleže posameznih družbenih slojev (plemiči, meščani, obrtniki, kmetje) na posameznih območjih, razlike v starostni in spolni strukturi med sloji ter povezave med rodnostjo in odvisnostjo od družbene pripadnosti. Avtor nato skuša preveriti skladnost rasti goriškega prebivalstva na polovici 16. stoletja z istočasno ekonomsko konjunkturo. Rast lokalnega gospodarstva sta spodbudili predvsem priključitev grofije v habsburški prostor in cestna povezava Gorice s Koroško in Jadranom, ki je spodbujala trgovino s koroškim železom in goriškimi vini. Hiter gospodarski razvoj je pritegnil tudi priseljence z beneškega in furlanskega ozemlja, ki so predstavljali pomemben delež demografske rasti v mestu Gorica. Nato se avtor ozre nazaj v čas in se posveti vzrokom za nastanek demografske vrzeli pred popisom iz leta 1566, pri čemer obravnava epidemije kuge in vojne spopade, kot so prva avstrijsko-beneška vojna in turški vpadi. V zaključnem delu avtor obravnava prehod iz krize v rast, pri čemer sledi kronološkemu zaporedju omenjenih dogodkov in ugotavlja, da je gospodarski razvoj Gorice izviral iz gospodarske krize s konca 15. in začetka 16. stoletja.

Krajše poglavje *Po vojni za Gradišče. Demografske in ekonomske posledice na Goriškem (1615–1617)* skuša orisati demografske posledice vojne za Gradišče na območju južnega dela Goriške grofije. Prispevek v glavnem temelji na zapisih in obravnavah vojne takratnih sodobnikov in kasnejših piscev. Najpodrobnejša vira o vojni za Gradišče sta deli takratnih kronistov Faustina Moisesa z beneške in Biagia Ritha iz tega obdobja pa omenjajo tudi Janez Vajkard Valvasor, Carlo Morelli, Simon Rutar idr. Na podlagi zapisov omenjenih piscev je avtor prispevka skušal določiti obseg smrtnosti v času vojne ter preučiti posledice vojne.

Poglavje *Vinska diplomacija. Trgovinske politike in trgovske prakse med Goriško in Koroško v 17. stoletju* v prvem delu obravnava več kot stoletje dolg spor med Goriško in Koroško za trgovino z goriškim vinom na koroškem trgu, ki ga je pričelo vprašanje privilegijev Trsta glede trgovskega prometa skozi pristanišče. Z opisom treh sklopov pogajanj v letih 1611, 1661 in 1668 prispevek sledi časovnemu toku dogajanj in prikaže učinkovitost posameznih institucij pri pogajanjih, ekonomske interese lokalnih oblasti, oblike odnosov med deželami ter težave, do katerih je prišlo po sklenitvi sporazumov. Temu nato sledi opis vinske

trgovine v praksi, ki je bila bistveno drugačna od tiste, ki je bila prikazana v okviru diplomatskih pogajanj. Predstavljeno in analizirano je gibanje cen dacev in mitnin na avstrijski in beneški strani. Tabelarno so prikazani daci na vino in izračuni prevoznih stroškov vina iz Gorice na Koroško v 17. stoletju, pojasnjene so tudi strategije goriških »vinskih gospodov« za prodajo vina po visokih cenah in pridobivanju kupcev. Temu sledi interpretacija analize, ki na podlagi danih podatkov pokaže odkrite in prikrte interese sprtih strani na pogajanjih in na ta način zaokroži celotno zgodbo. Kot pove avtor že v uvodu, to omogoči vpogled v celotno sliko zgodbe o trgovskem sporu tako s kombinacijo makropristopa »od zgoraj« kot mikropristopa »od spodaj«, kjer se razkrijejo pravi ekonomski interesi in trgovske prakse.

V poglavju *Obmejni Benečani in Kranjci? Raba gozdov v Julijskih Alpah v zgodnjem novem veku* avtor opredeljuje različne načine in namene rabe predalp-skih avstrijskih in beneških obmejnih gozdov v primarnem, sekundarnem in terciarnem gospodarskem sektorju v obdobju med 16. in 18. stoletjem. Gozdovi in njihov produkt, les, so bili namreč v ekonomiji in gospodinjstvih podeželskih skupnosti ključnega pomena, prav tako so bili pomemben energetski in finančni vir za razvijajočo se industrijo in trgovsko dejavnost. Prispevek se najprej izčrpno posveti kmetijskim praksam izkoriščanja gozdov, pravnim podlagam lastništev in uporabe gozdov ter vzrokom, ki so privedli do pretiranega obubožanja gozdnih površin. Temu sledijo načini uporabe gozdnih virov v namene sekundarnega sektorja, v katerem je les odigral odločilno vlogo predvsem kot surovina za obrtniške delavnice ter industrijske obrate v železarski, lesarski, in usnjarski panogi in rudarstvu. Podrobneje so predstavljene fužinarske delavnice na Bovškem in v Vipavski dolini, kovinarska industrija na Gorenjskem ter rudarska dejavnost v Idriji. Terciarni sektor je gozd oziroma les izkoriščal v komercialne namene, tako za notranjo trgovino, v kateri so bili glavni »dobavitelji« za mesti Gorica in Trst, kot tudi za izvoz na beneški trg. Les so prevažali po rečnih strugah Soče, Tolminke in Idrijce, na katerih so zgradili grablje in ob katerih so nastajali infrastrukturni objekti, kot so ceste, skladišča in žage. Ob koncu skuša avtor pojasniti, kako so na rabo gozdov vplivali številni dejavniki v posameznih sektorjih. Ugotavlja, da bi lahko vsak od dejavnikov (kmetijstvo, živinoreja, industrija, trgovina) lahko privedel do osiromašenja gozdnih območij ter da so endogeni dejavniki bolj vplivali na naravno okolje od eksogenih. Po njegovem mnenju ni šlo le za uničujoče oblike izkoriščanja gozdnih površin, ampak za običajne lokalne prakse, ki so slonele na tradicionalnem znanju in so bile v resnici vzdržne in trajnostne in so lahko na dolgi rok vzdržale ravnovesje med prebivalstvom in naravnimi viri.

Zadnje poglavje *Iz Bergama v slovenske dežele. Strategije in integracija (15.–19. stoletje)* obravnava pri-

seljence in njihove potomce iz izvorno lombardskega prostora oziroma natančneje z območja mesta Bergamo, ki so se priselili ali delovali v slovenskih deželah med koncem srednjega in novega veka. Na kratko so posamično obravnavne posamezne generacije družin Lanthieri, Bucelleni, Valvasorji in Zoisi. Predvsem so omenjeni njihovi najvidnejši predstavniki in njihovi vplivi in dosežki, s katerimi so zaznamovali zgodovino slovenskega prostora. Omenjene priseljence povezuje več dejavnikov; poleg tega, da so bili vsi izvorno iz Bergama, je bila njihov temeljni vzgib za priselitev v slovenske dežele trgovska dejavnost. To so sčasoma dopolnjevali z industrijskimi in zemljiškimi naložbami, s pridobivanjem ter posedovanjem gospodstev, fevdov in plemiških nazivov, vključevanjem v deželno plemstvo ter vključevanjem v finančno dejavnost, kamor štejejo tudi posojila za vladarjevo blagajno. Dobi priseljevanja sta bili dve, prva se umešča med konec srednjega in v začetek novega veka, ko so se trgovci naseljevali v mesta trgovskega prometa z usnjem in živino ter železarska središča, in druga v prvi polovici 18. stoletja, ko je Avstrija pričela z aktivno merkantilistično politiko in so se trgovci vključevali v različne gospodarske sektorje. Poleg ekonomskih in družbenih strategij jim gre pripisati tudi številne inovacije, tako na tehničnem in tehnološkem področju kot tudi na kulturnem in znanstvenem.

Posebno noto poglavjem dajejo citati arhivskih virov ter skice in zemljevidi posameznih obmejnih območij. Čeprav prispevki obravnavajo različne tematike s področja zgodovine Goriške in Tolminske v novem veku, tvorijo skupaj povezano in smiselno celoto ter omogočajo enovit vpogled v zgodovino slovenskega obmejnega prostora vzhodno od Benetk.

Ines Beguš

**700 let Nadgorice (ur. Janko Jarc).
Nadgorica: Odbor za proslavo 700-letnice,
2000, 112 strani.**

Čeprav je minilo že nekaj let, odkar je izšel zbornik z naslovom »700 let Nadgorice«, majhnega kraja nekaj kilometrov severno od Ljubljane ob Zasavski cesti pod Soteškim hribom, strnjenegega okrog cerkvice sv. Janeza Krstnika, je ta knjiga še vedno zelo aktualna. Ker prihaja v zadnjem času v središče megalomanskih načrtov gradbenih lobijev, je prav, da opozorim nanjo. Po spremenjenem Prostorskem gradbenem načrtu mesta Ljubljane naj bi se namreč 38 ha najboljše kmetijske zemlje na območju Nadgorice žrtvovalo za trgovsko-logistični center, povezan s poligonom varne vožnje in kartinga ter zabaviščnimi objekti. Četrtna skupnost Črnuče, v katere okvir spa-

da vas Nadgorica, odločno nasprotuje temu projektu in z zbiranjem podpisov občanov skuša to namero preprečiti.

Pohvalno je, da se je v Nadgorici našel krajan, ki mu je uspelo zbrati odbor za pripravo proslave 700-letnice kraja; v ta namen je ta odbor tudi izdal lično publikacijo.

Glavni urednik Janko Jarc v uvodnem članku navaja, da je vedno znova občudoval skrivnostno lepo vasico, ki se pod Soteškim hribom v vsej svoji prisrčni majhnosti stiska okoli cerkvice sv. Janeza Krstnika. O Nadgorici, ali kot pravijo domačini Nádgarca, ni veliko zapisanega. Uredniškemu odboru je uspelo iztrgati pozabi vsaj nekaj pomembnih ali manj pomembnih drobcov iz preteklosti kraja. Mnoge stare domačije so se sesule vase, na njihovih ruševinah so zrastle lepe sodobne družinske hiše.

V uvodnem prispevku je zgodovinar France M. Dolinar potrdil dejstvo sedemstoletnice kraja, ko je poročal o najdbi listine, ki navaja »ustanovni« datum. Tako je Nadgorica ena izmed redkih vasi, ki imajo zgodnji obstoj svojega kraja tudi dokumentirano dokazan. V Arhivu Republike Slovenije je namreč Dolinar odkril listino, ki je bila izdana na praznik sv. Martina, 11. novembra 1300. Listino je izdal Konrad Gallenberški, s katero je podelil Otu iz Nadgorice, njegovi ženi in njunim otrokom v fevd hubo v Nadgorici proti plačilu sedmih mark in pol oglejske veljave. Našel je še več drugih listin, ki vsaj nekoliko spre-

